

Український інститут національної пам'яті
Методичні рекомендації до 100-річчя затвердження тризуба гербом УНР,
присвячені державним символам та атрибутам України

Сучасна Україна увібрала в себе державницькі традиції Української Народної Республіки, зокрема її державні символи (герб-тризуб, гімн “Ще не вмерла Україна”, синьо-жовтий прапор) та атрибути (грошова одиниця – гривня).

25 лютого 2018 року виповнюється 100 років, відколи тризуб став державним гербом УНР. Перед тим офіційно затвердили прапором торговельного флоту синьо-жовте полотнище. Воно сприймалося як національний стяг. Із початком Української революції також утвердився гімн “Ще не вмерла Україна”. Його виконанням завершувалося проголошення доленосних рішень. Важливим атрибутом держави є гроші. 1 березня 100 років тому Центральна Рада ухвалила закон про гривню.

Герб	– 1
Прапор	– 5
Гімн	– 8
Гривня	– 9
Історичний фестиваль “100 років становлення нашої символіки”	– 11

Герб

Слово “герб” (походить від німецького *erbe* – спадок) означає емблема, спадковий знак, поєднання фігур і предметів, що виражає історичні традиції власника. Державний герб – це символ, який презентує країну як суверенну незалежну державу. Він зображується на офіційних документах, печатках, грошових і знаках поштової оплати, службових посвідченнях, штампах, бланках державних установ.

У світовій практиці немає суворої регламентації творення державних гербів. Практика їх оформлення спирається на національні традиції певної країни.

Із протоколу засідання Малої Ради

25 лютого 1918 року, місто Коростень

У справі державного герба України Мала Рада ухвалила: “Гербом Української Народної Республіки приймається знак Київської Держави часів Володимира Святого”.

Чому тризуб?

Він є давнім символом. Його найдревніше зображення, віднайдене археологами, датується X століттям. Припускають, що це був магічний знак роду, оберіг. Відомо до 40 його тлумачень: тризубець, підсвічник-трикірій, сокіл, якір, житній колос, лук зі стрілою, триєдина жертва в ім'я перемоги життя над смертю. Є також гіпотеза, що це знак триєдинства світу та поєднання символів поширених колись культів сонця і якоря.

У давній Русі тризуб був родовим знаком князівського роду Рюриковичів. Його численні зображення віднайдені на тогочасних монетах (срібляниках і златниках), печатках, посуді, надгробках, цеглі, актових печатках, перснях-печатках, злитках-гривнах, зброї, спорядженні, товарних пломбах. Цей символ власності та влади переходив із покоління в покоління, видозмінюючись, аби кожен представник роду мав індивідуальну емблему (наприклад, попередники київського князя Володимира Святославича мали двозубці). Навершя у формі князівського знака було головним елементом давньоруських стягів. Особливо багато артефактів – за період князювання Володимира Святославовича (на київському престолі приблизно від 980 року). Тому тризуб і вважається знаком князя Володимира Великого.

Протягом багатьох століть на землях Русі було поширене зображення тризуба. Після занепаду роду Рюриковичів воно поступово витіснилося. Від XIV століття входять в ужиток територіальні знаки, наприклад у Києві – з архистратигом Михаїлом, Володимирі-Волинському – зі святим Георгієм, Луцьку – святим Миколаєм, Львові – левом.

Військо Запорозьке

В XIV столітті почали формуватися геральдичні національні системи. Власний герб створило і Військо Запорозьке – козак з мушкетом (інакша назва “лицар із самопалом”). Його зображували на військових печатках гетьманів та кошових отаманів у XVI – першій половині XVII століття. Від кінця XVII століття традиційний герб використовували і Городове, й Низове Військо Запорозьке, щоправда “низовики” додали ще зображення спису. Проте утвердженню власної геральдичної системи завадила повна ліквідація автономії гетьманщини.

Українська Народна Республіка

В українському діловодстві тризуб уперше зустрічається на печатці Генерального Секретаріату. Нею скріплювались урядові документи. Виготовлення печатки ініціював Генеральний писар Павло Христюк. До розроблення долучив знавця старовини Миколу Біляшівського.

Із проголошенням Української Народної Республіки в листопаді 1917 року питання державного герба набуло особливої актуальності. Центральна Рада створила спеціальну підготовчу комісію, що об'єднала істориків, юристів, гербознавців і художників. Її очолив Михайло Грушевський. Він вважав, що гербом України має стати золотий плуг на синьому тлі як “символ творчої мирної

праці”, навколо – історичні герби українських земель. Комісія розглянула кілька проектів, але обрала тризуб.

6 січня 1918 року тризуб із хрестом над середнім “зубом” у 8-кутній рамці з’явився на перших грошах, випущених Українською Народною Республікою. Автором тієї банкноти у 100 карбованців був художник-графік Георгій Нарбут.

Після проголошення 22 січня самостійності України, питання про офіційне затвердження державної символіки треба було вирішувати негайно. Але через війну з більшовиками оголошувати конкурс або проводити широке обговорення ескізів не могли. 7 лютого Центральна Рада востаннє засідала в Києві. Під натиском ворога вона перебралася до Житомира, звідти – до Сарн і нарешті – до Коростеня. Там 25 лютого на засіданні Малої Ради офіційно затвердила тризуб гербом Української Народної Республіки. Ухвалений закон не містив малюнків, а мав лише опис.

12 березня Михайло Грушевський доручив графікові й архітектору Василеві Кричевському розробити їх зображення. Через 10 днів 22 березня Мала Рада схвалила великий та малий державні герби, а також велику й малу печатки УНР. Вибором тризуба тодішні

українські політики підкреслили спадковість нової держави від давньої Русі. “Се оздоба питоменна, не запозичена, зв’язана з нашою тисячолітньою державною політичною і культурною історією”, – зазначав Михайло Грушевський. Стилізований оливковий вінок навколо тризуба в обох гербах Кричевського символізував миролюбність Української Народної Республіки.

До слова, 2 квітня 1918 року міністр пошт і телеграфу Григорій Сидоренко видав наказ про негайне усунення всіма поштово-телеграфними установами УНР герба колишньої Російської імперії – двоголового орла, якщо такий ще десь залишився.

За часів Української Держави тризуб залишився в геральдичному вжитку. В офіційних описах кредитових білетів цей знак іменувався українським гербом. Тризуб без вінка зберігся й на печатках різних установ, військово-морському прапорі нового зразка й службових штандартах. 24 листопада 1918 року спеціальна комісія схвалила проекти герба та печатки, підготовлених Георгієм Нарбутом, але вони залишилися незатвердженими.

За часів Директорії гербом відновленої Української Народної Республіки служив тризуб без вінка. 21 січня 1919 року комісія у справах вироблення проекту герба УНР дійшла висновку, що соборна Україна має поєднати емблеми УНР і

Західноукраїнської Народної Республіки, а також знак князя Володимира. Із 22 січня 1919 тризуб включили до крайового герба Західної області Української Народної Республіки.

У міжвоєнний період тризуб став символом боротьби українців за свободу.

Його використовував Уряд УНР на еміграції та різні політичні організації. В тому числі на емблемі Організації українських націоналістів був тризуб із мечем на місці середнього зуба. Тризуб містився в символіці і мельниківської, і бандерівської гілок ОУН. В окремій постанові Других великих зборів ОУН (б) 4 квітня 1941 року йшлося: “Зовнішні форми, вживані в Організації, не були до цього часу узгіднені в однородний і в обов’язуючий спосіб. Вводиться в цьому напрямі деякі точніші устійнення й зміни відносно зовнішніх символів та організаційного привіту. Організацію обов’язує тільки загальнонаціональний Тризуб Володимира Великого у формі, введеній Центральною Радою...”.

У зв’язку з проголошенням Акта відновлення Української Держави похідним групам видали інструкції “Боротьба й діяльність ОУН під час війни” із зобов’язанням вивішувати тризуби, національні й організаційні прапори на всіх “видних місцях” (будівлях державних установ).

Символіка державності позначилася і в Українській повстанській армії: на елементах одягу, передусім головних уборах – мазепинках, петлюрівках, а також ремнях. На них кріпили різного роду тризуби. Інколи на одностроях були наруканні нашивки із тризубом. Отже за основу символіки УПА було взято тризуб.

В СРСР тризуб був заборонений. Для комуністичного режиму він лишався ознакою націоналізму.

У 1960–1980 роках КГБ неодноразово займається справами про використання націоналістичної символіки. Так, 30 грудня 1967-го синьо-жовтий прапор із тризубом ще й з написом “Ще не вмерла Україна, і слава і воля” – на будівлі Кіровського райвиконкому в Дніпропетровську (тепер – Дніпро); 23 квітня 1970 року – в телефонній кабінці в Чернівецькому університеті; 7 січня 1984 року – над поштовим відділенням села Демидового на Львівщині.

Після відновлення незалежності України 24 серпня 1991 року тризуб як малий державний герб затверджений 19 лютого 1992-го Постановою Верховної Ради України (разом із доданими зображеннями).

Конституція України 28 червня 1996 року закріпила цей символ нашої держави. Питання про великий герб відкладено на майбутнє.

Стаття 20.

Державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України.

Державний Прапор України – стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг

синього і жовтого кольорів.

Великий Державний Герб України встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та герба Війська Запорізького законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Головним елементом великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави Володимира Великого (**малий Державний Герб України**).

Державний Гімн України – національний гімн на музику М. Вербицького із словами, затвердженими законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Опис державних символів України та порядок їх використання встановлюються законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Столицею України є місто Київ.

Із Конституції України

Прапор

Державний Прапор є одним із державних символів країни. Це стяг правильної геометричної (частіше прямокутної) форми із спеціальним забарвленням. Кольори прапора відбивають національні традиції, котрі ідентифікують певну територію протягом історичного періоду.

Утвердження синьо-жовтого поєднання як українських національних кольорів відбулося під час європейської “весни народів”.

Такий прапор вперше замайорів у червні 1848 року на міській ратуші Львова. Відтоді полотнища в національних кольорах почали використовувати під час проведення Шевченківських та інших свят у Галичині, Буковині та Закарпатті.

На Наддніпрянщині це стало можливим після революції 1905–1907 років. Із падінням царизму, ті барви були вже загальновизнаним елементом української національної символіки. 25 березня 1917 року під синьо-жовтими прапорами відбулася 25-тисячна маніфестація солдатів-українців і студентської молоді в Петрограді. 29 березня під час Свята свободи у Києві українські солдати йшли окремою колоною під національними прапорами. “Ціле море людських голів навкруги, – описує “Свято свободи” Сергій Єфремов. – І розгорнулась поруч безконечна стрічка людей, що безупинною лавою йшли і йшли протягом цілого дня. Мають корогви на вітрі, голосно лунають нечуті ще слова, гремить бадьора мелодія... Ось блакитно-жовті – сонце і небо – українські прапори. Ось червоні, як гаряча кров, робітницькі знамена. Ось біло-червона лава польських стягів і нечисленна сила інших”.

31 березня учасники Українських зборів у Чернігові встановили український національний прапор і виконали гімн “Ще не вмерла Україна”. 1 квітня в Києві, з ініціативи Центральної Ради, відбулася понад 100-тисячна маніфестація. Люди прийшли з портретами Тараса Шевченка й у вишиванках. Тисячі солдат-українців київського гарнізону несли синьо-жовті знамена з написами: “Вільна Україна”, “Вічна пам’ять борцям за волю”, “Війна до перемоги” тощо. У багатьох містах

України (Харкові, Полтаві, Катеринославі) та за її межами відбулися подібні заходи під українськими прапорами.

18 травня 1917 року в Києві розпочав роботу перший Український військовий з'їзд, на який делегація з Петрограду передала синьо-жовтий прапор із гаслом на ньому: "Хай живе національно-територіальна автономія".

Влітку 1917-го під цим прапором вирушав на фронт перший український підрозділ – полк імені гетьмана Богдана Хмельницького. Тоді ж частина кораблів Чорноморського флоту підняла українські прапори. Вперше це сталося на есмінці "Завидний". Ініціював підняття прапора керівник української ради корабля Іван Прокопович.

Офіційно стяг затвердили 27 січня 1918 року в Тимчасовому законі про флот УНР: "Прапором торговельного флоту визначалося "полотнище о двох – блакитному і жовтому кольорах". 29 квітня на есмінцях і лінкорах, що базувалися у Севастополі, були підняті українські прапори. Флагманський корабель "Георгій Побідоносець" подав сигнал про підняття стяга над українським Чорноморським флотом. До Києва та німецького штабу надіслано відповідні повідомлення. Зокрема, в телеграмі до столиці Української Держави зазначалося: "Цього числа Севастопольська фортеця і флот, що перебувають у Севастополі, підняли українські прапори. Командування обійняв контр-адмірал Саблін". Незабаром німецьке командування від імені Центральної Ради надіслало відповідь на радіограму Сабліна, в якій прохали його, як командувача флотом, видати наказ про підняття українських прапорів в Керчі до 8-ої години 30 квітня.

Зауважимо, що коли прапор використовували стихійно, порядок його барв ще не був усталений. Траплялися обидва варіанти розміщення смуг – як синьо-жовте, так і жовто-синє. Натомість у всіх ухвалених українськими урядами документах 1918 року затверджено саме синьо-жовте (синя або блакитна смуга верхня) поєднання кольорів.

За гетьмана Павла Скоропадського на блакитно-жовтій основі формувалися різні службові штандарти. 16 липня гетьман затвердив військовий прапор Української Держави. 13 листопада 1918 року Українська Національна Рада у Львові проголосила державним прапором Західноукраїнської Народної республіки синьо-жовтий стяг.

За УНР Директорії також використовувався прапор у синьо-жовтих барвах.

Після окупації України більшовиками, за синьо-жовтий карали.

20 березня 1920 року ухвалено крайовий синьо-жовтий прапор Підкарпатської Русі, яка увійшла до Чехословаччини. У 1934-му чехословацька влада заборонила використовувати його. Українство обурилося: "Ми маємо свій прапор... Його історія сягає глибоко в минувшину нашого народу, аж на тисячу років назад... прапора уживав наш князь Лаборець, а потім Федір Корятович. ...По світовій війні народні ради русинів з огляду на історичні традиції проголосили синьо-жовті барви за барви підкарпатської Русі й нашого руського народу".

15 березня 1939 року Сойм Карпатської України в Хусті затвердив синьо-жовтий прапор Карпатської України.

Українська військова організація та її наступниця Організація українських націоналістів також використовували національний прапор. Скажімо, в листопаді 1928 року до 10-річчя Листопадового чину у Львові над собором святого Юра українські активісти вивісили синьо-жовтий стяг із написом “УВО”. На початку 1930-х років з’явився гімн ОУН зі словами: “Під синьо-жовтим прапором свободи з’єднаєм весь великий нарід свій”.

У квітні 1941-го Другий великий збір ОУН (б) визнав синьо-жовтий прапор національним державним українським прапором. Улітку 1941-го національні та націоналістичні (червоно-чорні) стяги майоріли в селах під час проголошення Акта відновлення Української Держави.

Протягом ХХ століття синьо-жовтий пройшов шлях народного визнання й юридичного оформлення. Важливі події українського державотворення, боротьби за свободу країни, акції протесту та непокори відбувалися під національним стягом. За комуністичного тоталітарного режиму український прапор символізував спротив.

У другій половині ХХ століття були поодинокі спроби піднести український прапор. 1 травня 1966 року над будинком Київського інституту народного господарства у Києві (нині Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана) замість червоного прапора зранку височів синьо-жовтий. Сміливці, які це зробили, планували викликати неабиякий резонанс. Прапор мали побачити студенти і працівники заводу “Більшовик”, які зранку збиратимуться в колони на першотравневу демонстрацію. Через 9 місяців КГБ знайшов таки хлопців, котрі вивісили “націоналістичне” полотнище. Це були студент вечірнього відділення наргоспу Георгій Москаленко та робітник Віктор Кукса. Вони отримали відповідно 3 та 2 роки таборів суворого режиму.

22 січня 1973-го в Чорткові на Тернопільщині Володимир Мармус із вісьмома товаришами вивісив 4 національні прапори. 26 квітня 1989-го у Львові під українським прапором відбувся мітинг пам’яті жертв Чорнобильської трагедії, а 22 травня того ж року – Шевченківське свято в Києві. 23 березня 1990 року він з’явився над Тернопільською міськрадою; 3 квітня – над Львівською ратушею; 24 липня – урочисто піднятий над Київською міською радою.

4 вересня 1991 року, вже після проголошення незалежності України, національний синьо-жовтий прапор піднято над Верховною Радою України.

28 січня 1992 року Державний Прапор України затверджений Верховною Радою України. Це стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів, із співвідношенням ширини до довжини 2:3. Державний Прапор як символ нашої країни є втіленням національної єдності, честі та гідності, традицій державотворення, історії та сьогодення.

Гімн

Гімн у перекладі з грецької мови означає святкова пісня. Тепер вона є одним із символів країни й ідентифікує державу на міжнародних зібраннях, форумах, спортивних змаганнях.

Державним Гімном України є пісня “Ще не вмерла Україна” на слова Павла Чубинського і музику Михайла Вербицького. Цей твір став популярним в українському русі задовго до подій Української революції 1917–1921 років. Її, разом із “Заповітом” Тараса Шевченка, виконували як національний гімн на українських зібраннях.

До слова, деякий час автором “Ще не вмерла Україна” якраз і вважали Тараса Шевченка. Це через те, що 1863 року в четвертому номері львівського літературно-політичного часопису “Мета” друкували поезії митця “Лічу в неволі”, “Мені однаково”, “Весело сонечко ховалось”, “Заповіт”, а серед них був і цей вірш.

Насправді ж майбутній гімн України створив український етнограф, громадський діяч, **поет Павло Чубинський**. Текст пісні він написав у 1862 році в Києві. **Композиторові Михайлові Вербицькому** вірш припав до вподоби як патріотичним змістом, так і легкістю форми. Спочатку він представив пісню як солоспів і сам виконав її на зібранні гімназійної “Тромади” в Перемишлі. А щоб усі громадяни могли співати цю пісню разом, то зробив із неї хорову композицію. Вперше майбутній гімн публічно було виконано 10 березня 1865 року в Перемишлі як заключний концертний номер перших у Галичині світських “вечерниць в пам’ять Тараса”.

Символічно, що автором “Ще не вмерла Україна” був наддніпрянець, а музику написав галичанин. На Галичині вірш і став піснею-гімном. Це підкреслює соборність українських земель. Цікаво також, що на початку ХХ століття українські студенти у Львові як гімн сприймали “Не пора!” на слова Івана Франка і музику Дениса Січинського.

Із початком Української революції гімн “Ще не вмерла Україна” набув особливої популярності. Його виконували на урочистих засіданнях і під час прийняття доленосних рішень (наприклад, проголошення незалежності Української Народної Республіки).

Слова і ноти друкували на тогочасних листівках, пісню записували на платівки. У кінці 1917-го слова пісні змінили на “Вже воскресла Україна...”. 17 червня 1918 року американська газета “The New York Times” поінформували про затвердження пісні “Ще не вмерла Україна” національним гімном України і навела переклад слів англійською. Однак популярне західне видання дезінформувало читачів, адже у часи революції юридично гімн не було оформлено, бо тоді у законодавчих актах це не практикували.

Врешті, 15 січня 1992 року, коли наша країна здобула незалежність, Верховною Радою України прийнята “Музична редакція” пісні “Ще не вмерла Україна”. 6 березня 2003 року парламент ухвалив Закон “Про Державний Гімн України”, у якому затвердив Державним Гімном пісню “Ще не вмерла України і слава, і воля” зі зміненою першою строфою. Тож Стаття 20 Конституції України

набула завершеного вигляду. Національний Гімн на музику Михайла Вербицького отримав слова, віднині затверджені законом.

Стаття 1 Закону України “Про Державний Гімн України”

"Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду".

Гривня

1 березня виповнюється 100 років від дня ухвалення закону УНР про гривню.

Гроші також є важливим атрибутом держави. Їх відсутність у 1917 році стала чи не найпершим серйозним викликом для Української Центральної Ради. Податки з України відправляли у Петроград, а вже звіди Тимчасовий уряд розподіляв їх для українських органів влади та громадських організацій. Ці транші “згори”, особливо восени 1917-го, перетворювалися на знаряддя політичного тиску. Приміром, щоб викликати заворушення серед робітників “Арсеналу”, достатньо було затримати їм зарплати.

Після проголошення УНР Центральна Рада ініціювала випуск національної валюти. Це питання стало ключовим на засіданнях українського парламенту й уряду. У листопаді–грудні ухвалили важливі рішення: перетворили Київську контору державного банку на Центральний банк України, замовили малюнок грошових знаків, ціну грошей позначили чотирма мовами, переговорили з видавцем Кульженком про використання його друкарні.

1 січня 1918 року Мала Рада ухвалила закон про випуск власних українських грошей. Та одиниця отримала назву “карбованець”. Його вартість дорівнювала 17,424 долі щирого золота (1 доля = 0,044 г золота) і він поділявся на 200 ”шагів”. Усі особи й установи зобов’язувалися обмінювати українські гроші на російські і навпаки, без усякої вигоди для себе. За підробку українських грошей передбачалася кара: позбавлення громадянських прав і каторга. Утім, не вдалося уникнути зловживань і спекуляції.

Першою українською банкнотою стала купюра 100 карбованців, рік випуску на ній – 1917-й, але насправді в обіг вона ввійшла 5 січня 1918-го. Дизайн купюри розробив художник-графік Георгій Нарбут. Він прикрасив їх зображенням тризуба й оздобленнями в стилі українського бароко XVII–XVIII століть. Подібний орнамент часто траплявся на жіночих фартухах, через що у народі той грошовий знак називали “горпинками”. Напис “100 карбованців” на купюрі був виконаний чотирма мовами –

українською, російською, польською та єврейською. Через стислі терміни друку та неуважність працівників друкарні вся серія грошей виявилася з перевернутим реверсом. Неякісний друк і неналежний захист банкнот призвели до розповсюдження фальшивок. Невдовзі випуск купюр припинився.

Як грошова одиниця України гривня була запроваджена 1 березня 1918 року законом Української Народної Республіки “Про грошову одиницю, карбування (биття) монети та друк державних кредитових білетів”. Вона поділялася вже на 100 шагів і дорівнювала половині карбованця. Було надруковано знаки номіналом у 2, 10, 100, 500 і 1000, пізніше – 2000 гривень. Цікаво, що в обіг вони надійшли вже в часи Української Держави. Усі паперові платіжні засоби того періоду виготовляли в державній друкарні Берліна.

Формування системи українських грошових знаків завершилося 18 квітня 1918 року із ухваленням Центральною Радою закону “Про надання міністрові фінансів права випуску розмінних марок”. Водночас розпочалася історія перших українських марок. Центральна Рада задумувала їх як поштові мініатюри. Але через нестачу дрібної розмінної монети в липні 1918 року марки стали вживати одночасно і як гроші. Папір для них використовували грубий, щоб не зношувався надто швидко.

1919-го Директорія оголосила про зміцнення золотого вмісту української валюти. Для цього почали збирати все золото та срібло для випуску металічних монет, переплавляти на дрібну монету мідні пам’ятники російським царям. На золотих гривнях планували зобразити бюст Тараса Шевченка, а на срібних – будинок Української Центральної Ради. Але монети з золотом так і не випустили через більшовицький наступ. Усього в 1917–1921 роках було випущено 27 грошових номіналів – у карбованцях, гривнях, шагах (марках – вартістю 10, 20, 30, 40 і 50 шагів). 12 з них друкували за проектами й ескізами Георгія Нарбута, в підготовці інших брали участь митці Микола Бойчук, Василь Кричевський та інші. Гривні мали водяні знаки.

У незалежній Україні гривню офіційно запроваджено у вересні 1996 року. Саме тоді вийшли банкноти номінальною вартістю 1, 2, 5, 10, 20, 50 і 100 гривень і розмінні монети вартістю 1, 2, 10, 25 і 50 копійок. Банкноти мали кілька ступенів захисту (водяний знак, захисну стрічку, рельєфні елементи, суміщений малюнок, кодоване зображення, райдужне коло, антисканерну сітку, мікротекст, знак для людей із поганим зором, видимі захисні волокна, флуоресцентний номер, магнітний номер, прихований номінал).

Історичний фестиваль “100 років становлення нашої символіки”

Українська революція 1917–1921 років повернула нашу батьківщину на мапу світу. Після століть бездержавності українці створили власний парламент, уряд, військо, академію наук, здобули міжнародне визнання. Нинішні символи України – тризуб, синьо-жовтий прапор, гімн “Ще не вмерла Україна” обрані державними ще тоді. Щоб розібратися, як відбувалися ті події, дізнатися, хто їх творив, зрозуміти, що важать для держави її атрибути, пропонуємо провести в школі **Історичний фестиваль “100 років становлення нашої символіки”**. В його рамках можуть відбуватися різноманітні заходи: презентації книжок, перегляд і обговорення тематичних фільмів, дискусії, музичні та мистецькі інсталяції, флеш-моби, майстер-класи, літературні читання. Причому цікавіше буде, коли кожен день фестивалю присвятити різним темам.

На допомогу ініціаторам і відповідальним особам – **Пам’ятка організатора фестивалю.**

Крок перший – концептуальний, метою якого є визначення:

- мети та концепції заходу;
- влучної та місткої назви;
- потенційного складу і кількості учасників, спікерів, модераторів, партнерів, спонсорів;
- дати і місця проведення;
- бюджету (у разі необхідності).

Крок другий – організаційний.

Розподіл обов’язків між командою організаторів і координаторів.

Розроблення логотипу, банерів, слоганів, написання прес-релізу, повідомлення або анонсу.

Створення Інтернет-сайту із он-лайн реєстрацією, загальною інформациєю про фестиваль, використанням логотипу, слоганів, коротким описом спікерів, партнерів, схемою проїзду тощо.

Обрати місце харчування, визначити кількість перерв (у разі необхідності).

Скласти детальну програму заходів.

Підтвердити участь спікерів, модераторів.

Запросити учасників (мінімум за місяць до події).

Підготувати макети та надрукувати промо-матеріали.

Залучити волонтерів.

Крок третій – інтенсивний.

Підготувати кейс учасника (пакет, ручка, блокнот, папка, програма, бейдж, карта міста, листівки спонсорів, інші роздаткові матеріали).

Організувати фото- та відеозйомку, синхронний переклад.

Створити сторінку у соціальних мережах для регулярного її наповнення під час події, створити твіттер-акаунт з хештегом заходу.

Створити Wi-Fi мережу з назвою заходу без пароллю (за можливості).

Скласти туристичну програму для учасників (за потреби).

Передбачити спеціального консультанта з організаційних питань.
Запросити ЗМІ на відкриття події.

Крок четвертий – фестивальний.

Зареєструвати учасників, спікерів, модераторів, гостей (розмістити стійку для реєстрації з розрахунку 2 столи / 4 працівники на 50 учасників).

Дбати про вказівники, аби учасники заходів не заблукали.

Здійснювати постійний контроль, щоб заходи в рамках фестивалю починалися і завершувалися вчасно.

Крок п'ятий – акордний.

Підготувати тематичний, фото-, фінансовий звіт.

Підсумувати захід командою організаторів.

Подякувати учасникам, спікерам, модераторам, партнерам, надати їм звіт.

Надіслати пост-релізи у ЗМІ.

Провести он-лайн опитування учасників про враження від фестивалю та рейтинг заходів.

Пропозиції щодо заходів Історичного фестивалю

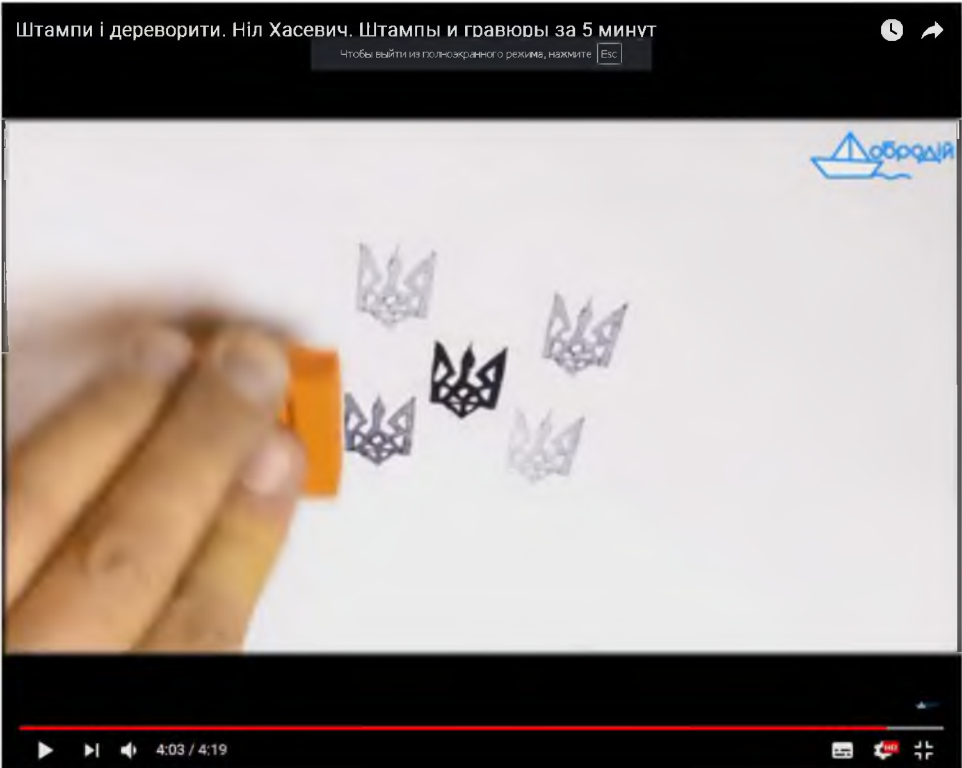
Захід	Пропозиції до змісту діяльності
Герб	
Грушевські читання “Кожна держава має знак, котрий зветься її гербом”	Український герб “...Великі події, що проходять перед нами, витягають силу ріжних подробиць, про котрі в звичайних часах можна не журитись, а тепер вони вимагають негайного порішення. До таких справ належить питання про герб України... Тиждень тому, по ініціативі Генерального Секретарства освіти, відбулась в сій справі нарада, в котрій взяли участь знавці українського мистецтва, старини й гербознавства. Говорилось про потребу конкурсу. <...> Всі присутні піддержали, що “казьонний” герб Київа – архистратиг (герб Київського воєводства за польських часів, і герб Київської губернії за російських) не може вважатись українським гербом, бо ніякої української традиції за ним не звісно. З державних гербів України найблизший нам часом і традицією герб Гетьманщини – козак з мушкетом, і де хто висловлявсь, щоб сей герб без змін взяти за герб нової України. Але я й иньші були гадки, що він не годиться. Відновлюючи нашу стару державність, ми не відновлюємо Гетьманщини, хочемо творити новий лад, державні й громадські форми, і емблема (знак) того мусить бути нова, щоб не було підозріння в замислах

відроджування старого.

Якнайпростіше можна було б узяти золоті (жовті) звізди на синім тлі, по числу земель Української республіки, або золоту букву У (Україна), або У. Н. Р. (Українська Народня Республіка) на синім тлі – на взірець герба французької республіки – R.F. Але геральдисти кажуть, що буква в гербі се против правил геральдики. Я проектував би як символ творчої мирної праці – золотий плуг на синім тлі. Навколо його (над ним, півкругом) можна розмістити в трьох полях державні знаки старої України: Київської держави Володимира Великого, Галицько-Володимирського королівства і Гетьманщини. Внизу, в двох полях, можна дати герби двох культурних центрів старої України: київський лук і львівського льва. На вершку сього гербового щита можна б поставити одну емблему старих наших недовершених мрій – з печатки “великого князівства Руського”, утвореного гадяцькою унією 1657 року. Се голуб з оливною віткою, вістник національного замирення й спокою. Оливним галузем можна б і оточити сей щит... А коли б хотіти поставити якихось щитоносців, то я б рад бачити символи трудящого народу, наприклад жінку з серпом по одній стороні й робітника з молотом по другій. Взагалі хотів би в атрибутах нашого гербу бачити якнайбільш підчеркнений, культурний, творчий, об’єднуючий характер нашої нової республіки.

<...> Кожна держава має знак, котрий зветься її гербом. Він ставиться на монетах, кредитових білетах, марках, корогвах, печатях урядових, як знак, що вони походять від держави. Українська Народна Республіка, ставши наново державою, самостійною, незалежною, мусила вибрати собі й державний герб. А що вона вже й була давніше самостійною державою і тільки відновила тепер державне буття, котрого позбавило її московське насильство, то найбільш натуральна річ звернутись до державних знаків чи гербів, які вживались нею за старих часів. Найстарший такий знак уживавсь на київських грошах часів Володимира Великого, його й бере собі за герб наша відновлена Українська держава. Се зовсім правильно. Київська держава Володимира Великого була найбільшою українською державою, яку пам’ятає наша історія. Вона обіймала всі тодішні українські землі. Від неї веде свій початок наше право, письменність, мистецтво, державне і релігійне життя... І тому натурально, що **Народна Українська Республіка**, поставивши завданням об’єднати в самостійній Українській державі українські землі й відновити повноту культурного й політично-національного життя, **бере за герб старий знак Володимира**

	Великого. Сей знак знає добре той, хто мав в руках українські кредитові білети по 100 карбованців, випущені минулого року. <...> Головно, що се оздоба не запозичена, зв'язана з нашою тисячолітньою державою, політичною й культурною історією. Місяць тому Українська Центральна Рада, на пропозицію Морської ради, ствердила сей знак для уживання на морських флагах Української Республіки. Тепер вона ухвалила його взагалі як державний герб український. Він буде вибиватись на українських грошах, металічних і паперових, на марках і печатках, як знак української державності”. Із газети “Народна воля”. 25 листопада 1917 року
Майстер-клас із виготовлення печатки-тризуба підручних матеріалів	Музикант, лідер і вокаліст гурту “От Вінта!” Юрій Журавель відомий також як активний громадський діяч, співорганізатор громадського руху “Не будь байдужим” під гаслом: “Ні – Малоросії! Зробимо країну Україною!”. Юрія люблять і за його карикатури на українських політиків, художні замальовки подій і героїв Революції Гідності. Виявляється, Журавель фаховий педагог за спеціальністю “основи дизайну та образотворче мистецтво”. Саме тому багато часу віддає навчанню молоді історії України в оригінальний спосіб – через шаржі та карикатури на історичних діячів. Цікавими є також анімовані уроки з історії України, наприклад “Бій під Крутами”, “Неймовірна історія Львова”, “Згадуємо Революцію Гідності”, “Знай наших. Іван Пулюй”, “Знай наших. Олена Теліга”, аудіокнижка “Мазепа. Крок до правди” та інші. Для проведення майстер-класу пропонуємо скористатися відеоуроком і виготовити із учнями печатку класу. До слова, така техніка створення штампів є основою для дереворитів, офортів або інших видів графіки. На заняття знадобляться лише звичайна гумка для стирання і канцелярський ніж. Наносимо на гумку контур тризуба, обрізаємо навколо нього, аби вийшов симетричний рельєф, що добре тримається на “ніжках”. Особливо ретельно слід зайнятися серединками, адже там багато дрібних деталей, які мають бути вичищені, аби зображення добре штампувалося. Щоб користуватися печаткою, ще потрібна подушка. Її виготовити теж легко: у старий пенал або футляр для окулярів покласти шматочок поролону і залити чорнило. Печатка-тризуб готова! Майстер-клас із виготовлення штампів від Юрія Журавля можна знайти на каналі “Добродій” за посиланням: https://www.youtube.com/watch?v=1MD4-bkij-U.

Прапор	
Відкритий мікрофон	Підготовка і захист есе, виконаних групами, про походження прапора, його розвиток на різних українських землях, законодавче закріплення в час Української революції. Пропонуємо скористатися такими джерелами: Сергійчук В. І. Доля української суверенної символіки. – http://shron1.chtyvo.org.ua/Serhiichuk/Natsionalna_symvolika_Ukrainy.pdf Володимир Січинський. Тризуб і прапор України – http://shron1.chtyvo.org.ua/Sichynskyi_Volodymyr/Tryzub_i_prapor_Ukrainy.pdf
Публічна дискусія “Синьо-жовтий чи жовто-блакитний”	В останні роки в Україні ведуться дискусії навколо чутливих питань з минулого нашого народу, становлення нашої держави, в тому числі ширяться спроби дискредитувати символи, провокуються суперечки щодо порядку кольорів прапора. На підтвердження ідеї про необхідність перевернути його використовують набір міфів. Історик і фахівець із вексилології (прапорознавства) і геральдики (гербознавства) Андрій Гречило на підставі історичних джерел переконує, що жодних підстав перевертати прапор немає. Рекомендуємо для підготовки до публічної дискусії ознайомитися з матеріалом “Синьо-жовтий чи жовто-блакитний? Міфи про “перевернутий” прапор” за

	посиланням: http://www.istpravda.com.ua/articles/2014/01/14/140850/
Флеш-моб “Я – свобода”	Візуалізація символів держави. Наприклад, учасники у синьо-жовтому вбранні зображують контур тризуба або кордону України.
Родинний ворк-шоп “Теплі серця”	Виготовлення сувенірів із використанням державної символіки для подальшого відправлення воїнам АТО, обміну зі школярами-однолітками з інших областей України.
Гімн	
Українознавчі студії “Він довів єдність українського народу”	Знайомство із роллю Павла Чубинського в розвитку українського національного руху на Правобережжі, зокрема участю в етнографічній експедиції Географічного товариства в Західно-Руський край, куди входили Україна, Білорусь та Литва. Експедиція мала вивчити племінні відмінності у мовах, правах, звичаях, виявити чисельність племен, їх етнографічні межі, особливості релігійної та моральної культури, побуту та матеріального становища. Зібрані Чубинським матеріали вийшли в 7 томах. Уперше на основі етнографічних та економіко-статистичних досліджень зроблено комплексний аналіз українства в демографічному, суспільно-родинному, побутовому, духовному та економічному контексті. Павло Чубинський науково обґрунтував цілісність України та єдність Українського народу. Тож, під час підготовки до Українознавчих студій, рекомендуємо взяти за основу уривок із дослідження Сергія Єфремова “Історія українського письменства”: “Павло Чубинський (1839–1884) виконав, кажучи словами Пипіна, „одно изъ замѣчательнѣйшихъ предпріятій, какія только были сдѣланы въ нашей этнографіи» – відому експедицію в західний край, що дала наслідки грандіозні. Здобутки цієї експедиції видано в 1872–1878 роки, і склали вони сім величезних томів етнографічного матеріалу великої ціни: том I – вірування й забобони народні, приказки, загадки й чари; II – народний дневник; III – казки, IV – побут, родини, хрестини, весілля й похорон; V – пісні, VI – юридичні звичаї, VII – про народності, що живуть на Україні. „Предъ такой громадной работой, – писав у рецензії академік Веселовський, – открывшей науке массу новыхъ данныхъ, руки критика должны бы опуститься стыдливо, – потому именно, что его добыча легка и побѣда ничтожна». Біля заходів Чубинського й потім коло “Юго-

	Западного отдѣла” згуртувався цілий ряд визначної сили учених, як Володимир Антонович, Михайло Драгоманов, Павло Житецький, Олександр Кистяківський, Костянтин Михальчук, Олександр Русов, Іван Рудченко, Федір Вовк (Волков) та інші. Праці згаданих учених містились як у “Трудах” Чубинського, так і в спеціальному органі відділу – “Запискахъ Юго-Западного отдѣла” (два томи, 1873 й 1874 роки); опріч того окремо вийшли капітальні праці: Антоновича і Драгоманова “Историческія пѣсни малорусскаго народа” (Київ, 1874–1875), Драгоманова “Малорусскія народный преданія и рассказы” (Київ, 1876) і таке інше. Методом до названих праць близько підходять і видання І. Рудченка: “Народныя южно-русскія сказки” (два томи, Київ, 1869–1870) та “Чумацкія народный пѣсни” (Київ, 1874) з широкою й докладною монографією про чумацтво. Надзвичайну вагу в українській етнографії має й діяльність славного українського композитора Миколи Лисенка, – його “Збірники пісень” та взагалі праці над народною музичною творчістю (“Характеристика музыкальныхъ особенностей малорусскихъ думъ и пісень”). (за посиланням: http://shron1.chtyvo.org.ua/Yefremov_Serhii/Istoriia_ukrainskoho_py_smenstva.pdf, с. 173-174).
Ток-шоу “На порозі Нової України”	Обговорення книжок: “На порозі Нової України” Михайла Грушевського, яку він сам називав власним політичним заповітом. Це збірка статей і промов, написаних і виголошених протягом 1917–1918 років. У них окреслено напрями розвитку всіх сфер життя нової України, схарактеризовано її державні символи. За свідченням сучасників, збірка в 1918–1920-х була “найпопулярнішою книжкою” серед молоді та мала великий вплив на формування української свідомості та національного світогляду. Книга доступна за посиланням: http://shron2.chtyvo.org.ua/Hrushevskyi/Na_porozi_novoi_Ukrainy_hadki_i_mruii.pdf. “При джерелах боротьби” Миколи Ковалевського також резюмує питання створення державної символіки: “Увійшовши до Генерального Секретаріату, Павло Христюк працював у ньому з властивою йому методичністю. Він був дуже добрий Генеральний Писар... Не дарма його жартома називали “хранитель королівської печаті”, за англійською аналогією. Тоді ж, власне, виникло питання цієї печаті, себто печатки, якою мав би Генеральний Секретаріат стверджувати свої акти, як також ноти до чужих урядів. З властивою йому ґрунтовністю, Павло

	Христюк від самого початку підняв цю дрібну справу, про яку інші члени уряду зовсім і не думали. На скликання спеціальної історичної комісії, яка виробила б проект такої печатки, не було часу і тому, після консультації з відомим знавцем нашої старовини, директором Київського музею Біляшівським, постановлено було зробити дві печатки – велику, для особливо важних актів і малу для поточної праці. Обидві печатки мали в собі тризуб Володимира, при чім зав'язалась живіша дискусія над справою хреста на тризубі. Думки наших знавців поділились, багато з них твердили, що хрест був долучений до тризуба щойно в останніх роках правління Володимира і тому княжий герб переважно зберігся без хреста. Були також пропозиції, що нав'язували до традицій Запорізької Січі. Пропонувалось, щоб велика печатка була з тризубом, а мала була б зроблена за взірцем печатки кошових отаманів Запорізької Січі (козак з рушницею). Однак цю пропозицію одкинута з огляду на вужчу символіку цієї козацької печатки. Більшість погодила на тому, що власне тризуб, залишений нам суверенними князями Київської Руси, повинен і тепер бути гербом української держави і символом наших визвольних змагань. Жовтоблакитний прапор був прийнятий як наші національні барви ще раніше перед революцією. Ці барви так і залишилися і після оголошення автономії України...”
Гроші	
Етимологічна вікторина революційного часу “Чим платили за хліб?”	“Не дивлячись на всі несприятливі умови, українські гроші цілком добре виконали призначене їм завдання. На протязі 1918 і 1919 років, а почасти і в 1920 році, на ці гроші удержувався весь державний апарат, пошта й залізниця, які не давали прибутку, та армія. 1918 року тими грішми платилося за продукти сільського господарства, що їх держава постачала Німеччині й Австрії; на ці гроші Українська Центральна Рада придбала мільярдів суми в німецькому та австрійському банках, а це дало нам можливість протягом трьох років удержувати дипломатичні місії майже в усіх європейських державах і в Злучених Державах Америки, навіть після втрати території”, – писав Борис Мартос (у роки Української революції представник УЦР, генеральний секретар земельних справ, міністр фінансів, голова Ради Міністрів) у книзі “Українська валюта 1917–1920 років”. У книзі викладено історію створення власних грошей: “Це був дуже сміливий крок, як з політичного, так і економічного погляду, оскільки не було відомо, як широкі кола населення зустрінуть нові українські гроші. Якщо б випуск їх не мав успіху, то це загрожувало б

провалом всієї нашої державности”. Українці, справді, по-різному ставилися до різних купюр, що відобразилося на їх назвах:

карбованці – перші українські банкноти в 100 карбованців, випущені в січні 1918 року за ескізами Георгія Нарбута. Традиційна назва російського рубля. Походить від слова “карбувати”;

горпинки – так у народі називали 100-карбованцеву банкноту за оздоблення орнаментами в стилі українського бароко XVII–XVIII століть. Такий орнамент часто траплявся на жіночих фартушках із вишивкою, які кияни називали “горпинками”;

кульжинки – ще одна народна назва тих перших купюр, бо їх виготовили в друкарні Кульженка, в Києві на вулиці Пушкінській, 4;

лопатки – 25 і 50 карбованців, вийшли 6 квітня 1918 року за ескізами Олексія Красовського, називалися так через зображення селянина, спертого на лопату;

канарейки – 250 карбованців випуску літа 1919 року за яскравий жовтний колір;

богданівки (гетьманки) – 100 карбованців 1919-го із проштампованим портретом Богдана Хмельницького;

раки – 10 карбованців, які випущено в серпні 1919 року;

катеринки – царські сторублівки, що мали вільний білий край із водяним знаком на ньому у вигляді портрета Катерини II;

керенки, думські – гроші, видані за влади Керенського.

Віртуальна
екскурсія
“100 років
боротьби”

Ознайомлення із виставкою Українського інституту національної

	пам'яті “Українська революція 1917–1921. Сто років боротьби”, яка стисло розкриває процеси становлення української нації і державотворення. У відмінній якості матеріали виставки є за посиланням: http://unr.memory.gov.ua/mediagallery/vistaki/vistavka-100-rokiv-borotbi-ukrainska-revolutsiya-1917-1921
Кінозустрічі “20 кроків до мрії”	Перегляд телевізійного серіалу “20 кроків до мрії”. Це цикл із 20 роликів від UA: Перший, присвячених історичним подіям і діячам, важливим для становлення української держави, починаючи від часів Давньої Русі до відновлення незалежності у 1991 році. В серії 11 “Універсали Центральної Ради” коротко (5 хвилин) викладено головні етапи Української революції. Серіал створено 2011 року.
Квест “Архівний лабіринт”	Квест передбачає діяльність формату “закритої кімнати”. Учні, щоб дістатися фінішу, мають дати правильні відповіді на запитання, котрі стосуються архівних документів. Зокрема, підбірки тогочасної газети “Нова рада”, яку можна переглянути за посиланням: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=I=&S21STR=202179

"мил" Казенно заплата
 Били, тала Родина
 на по? Години злочини:
 виколоти Република!
 Болшевицьки вими
 діла зсторіж каменів
 нани таливо условно
 проти твої, условно
 нимиди. Після чого
 до проста д-статис
 адитурална відомо
 Німці не отожно
 в сонячні, до до о
 болшевицьки.
 Родина злочини
 тала Петроград
 Болшевицький мо
 вах Уи
 ПЕТРОГРАД
 історич Україна бо
 вана (Сіверія Півни
 чин гімний в Н
 історич в Сіверія П
 історич університета
 Чорноморсь
 ЄВСТАТОП
 "Центрофр" істор
 ни чорноморськи
 Гроулі
 ПЕТРОГРАД
 історич Україна бо
 вана (Сіверія Півни
 чин гімний в Н
 історич в Сіверія П
 історич університета
 Чорноморсь
 ЄВСТАТОП
 "Центрофр" істор
 ни чорноморськи

Перегляд та обговорення однойменного художньо-документального двосерійного фільму (50 хвилин) про революційні події 1917–1918 років в Україні за спогадами Всеволода Петріва – на той час очільника полку імені Костя Гордієнка. Режисер – Іван Канівець. Випуск – 2012, 2013 роки.